

Hedersrelaterat våld, riktlinje för samverkan mellan SO och BU

Dokumenttyp:	Riktlinje
Beslutad av:	SN och BUN (2015-03-18 § 102 SN, 2015-04-07 § 50 BUN)
Gäller för:	Socialförvaltningen och Barn- och utbildningsförvaltningen
Giltig fr.o.m.:	2015-03-18
Dokumentansvarig:	Socialchef
Senast reviderad:	2016-09-16
Senast granskad:	2016-09-16

Innehåll

Inledning	4
Riktlinjens syfte.....	4
Uppföljning av riktlinjen.....	4
Mål för arbetet.....	5
Målgrupp.....	5
Definition av hedersrelaterat våld och förtryck.....	5
Tvångsgifte	5
Könsstympning.....	5
Lagstiftning.....	5
Mänskliga rättigheter.....	5
Barnkonventionen	6
Kvinnokonventionen	6
Socialtjänstlagen – stöd till brottsoffer.....	6
Föräldrabalken	7
Skollagen	7
Diskrimineringslagen (SFS 2008:567).....	8
Om våld i hederns namn	8
Familjepyramiden	8
Mannens och kvinnans roll	9
Heder och skam och familjens rykte.....	9
Pojkarnas roll i kontrollen av system.....	10
Flickorna får hela skulden	10
Att vara förälder i ett nytt land	10
Förebyggande arbete inom SO och BU.....	11
Förskolan, skolan och vuxenutbildning.....	11
Ungdomsmottagningen	11
Ensamkommande barn och ungdomar.....	11
Skolans ansvar	11
Anmälningsskyldighet till socialtjänsten	12
Att se och upptäcka elever i skolan.....	12
Viktiga observationspunkter	12

Arbetsgång i skolan vid tecken på hedersrelaterat våld	13
”First aid-kit” på Njudungsgymnasiet	14
Socialförvaltningens ansvar.....	14
Generella utgångspunkter	14
Ansvarsfördelning inom socialförvaltningen	14
Aktualisering, förhandsbedömning och riskbedömning.....	15
Probleminventering och skyddsbehov.....	15
Utredning och riskbedömning	16
Insatser.....	17
Viktiga kontaktpersoner och telefonnummer i skolan	18
Skolsköterskor.....	18
Skolkuratorer	18
Kontaktlista utanför skolan	19
Referenser.....	20
Läs mer.....	20
Länkar.....	20
Bilaga 1: Kartlägningsfrågor till elever i riskzon	22
Bilaga 2: Risk- och skyddsplan	23
Bilaga 3: Processbeskrivning.....	25

Inledning

Hedersrelaterat våld och förtryck är en specifik form av våld i nära relationer. Arbetet mot hedersrelaterat våld och förtryck tar sin utgångspunkt i de mänskliga rättigheterna. Ingen människa har rätt att kontrollera, hota, slå eller trakassera någon annan människa, inom eller utom familjen.

Att uppmärksamma och synliggöra hedersrelaterat våld kan i vissa sammanhang uppfattas som provocerande. Eftersom hedersrelaterat våld och förtryck är ett allvarligt brott som ytterst kan leda till mord, måste problematiken uppmärksammas.

Hedersrelaterat våld är per definition våld i nära relationer. En person som utsätts för hedersrelaterat våld och förtryck har specifika behov som skiljer sig från andra typer av våld i nära relationer. Dessa riktlinjer ska hjälpa skolan och socialtjänsten i Vetlanda att uppmärksamma och möta utsatta personer så att de får det skydd, stöd och hjälp som de har rätt till.

Riktlinjens uppbyggnad och innehåll utgår från Socialstyrelsens föreskrift och allmänna råd [SOSFS 2014:4](#) samt [Våld – Handbok om socialnämndens ansvar för våldsutsatta kvinnor och barn som bevittnat våld](#).

Riktlinjen utgår även från Länsstyrelsen i Jönköpings läns dokument [Samverkan mot våld i nära relationer i Jönköpings län samverkansplan 2014–2018](#) (Meddelande nr 2014:04) och har sin utgångspunkt i visionen "Ett Jönköpings län fritt från våld i nära relationer". Vetlanda kommuns vision "Här växer både människor och företag" förutsätter att människor kan tillgodogöra sig sina mänskliga fri- och rättigheter.

Riktlinjen har tagits fram under 2014 av en arbetsgrupp med representanter från både socialförvaltningen och barn- och utbildningsförvaltningen med ekonomiskt stöd från Länsstyrelsen i Jönköpings län.

Riktlinjens syfte

- Riktlinjen syftar till att säkerställa att personer som är utsatta för hedersrelaterat våld och förtryck får det skydd och stöd de har rätt till.
- Riktlinjen tydliggör ansvar mellan socialförvaltningen och barn- och utbildningsförvaltningen.
- Riktlinjen är styrande för förhållningssätt och handläggning av ärenden där hedersrelaterat våld och förtryck förekommer.

Uppföljning av riktlinjen

Riktlinjens innehåll och hur den används ska följas upp inom ramen för samverkan mellan socialförvaltningen och barn- och utbildningsförvaltningen. Arbetsgruppen som tagit fram riktlinjen ska göra en första uppföljning i maj 2015 och därefter löpande i maj för att eventuella uppdateringar och förändringar ska kunna göras inför nästkommande läsår.

Mål för arbetet

Barn, ungdomar och vuxna som är utsatta för hedersrelaterad problematik ska utifrån sina egna villkor kunna utöva sina mänskliga rättigheter och samtidigt, om möjligt, ha kvar sin familj.

Målgrupp

- Alla barn och ungdomar i Vetlanda kommun som lever i en miljö där det förekommer hedersrelaterad problematik, hot eller våld.
- Vuxna i Vetlanda kommun som utsätts för hedersrelaterat våld och förtryck.

Definition av hedersrelaterat våld och förtryck

Den svenska regeringens definition av hedersrelaterat våld och förtryck, är att det, liksom mäns våld mot kvinnor generellt, har sin grund i kulturella föreställningar om kön, makt och sexualitet. I hederstänkandet står föreställningar om oskuld och kyskhet i fokus och familjens rykte och anseende ses som avhängigt flickors och kvinnors faktiska eller påstådda beteende. Kontrollen kan sträcka sig från begränsningar i vardagen som rör exempelvis klädval, socialt umgänge och rörelsefrihet till livsval som utbildning, jobb, giftermål och skilsmässa. Det är inte ovanligt att kontrollen utvecklas till hot om våld och våld, och ibland även dödligt våld. Pojkar samt homosexuella, bisexuella och personer med könsöverskridande identitet och uttryck kan också drabbas.¹

Tvångsgifte

Riktlinjerna används även vid tvångsgifte.

Könsstympning

Könsstympning behöver inte handla om hedersrelaterat våld. Enligt svensk lag är däremot könsstympning av flickor/kvinnor förbjudet och räknas som ett brott mot barn, även om det sker i ett annat land. Det är också ett brott mot de mänskliga rättigheterna och barnkonventionen.

Lagstiftning

Arbetet mot hedersrelaterat våld tar sin utgångspunkt i både nationella lagar och de mänskliga rättigheterna. Nedan följer ett urval lagtexter.

Mänskliga rättigheter

Förenta Nationerna (FN) och Sverige som en av dess medlemsstater tar tydligt avstånd från hedersrelaterat våld. FN:s medlemsstater har en skyldighet att förebygga och utreda brott mot kvinnor i hederns namn, samt bestraffa förövarna och ge offren skydd. Att inte göra det är ett brott mot de mänskliga rättigheterna.

Artikel 1: Alla människor är födda fria och lika i värde och rättigheter. De är utrustade med förnuft och samvete och bör handla gentemot varandra i en anda av broderskap.

¹ <http://www.regeringen.se/sb/d/2593/a/156355>

Artikel 3: Envar har rätt till liv, frihet och personlig säkerhet.

Artikel 16: Vuxna män och kvinnor har rätt att utan någon inskränkning på grund av sin ras, nationalitet eller religion ingå äktenskap och bilda familj. De äger lika rättigheter vid giftermål, under äktenskapet och vid äktenskapets upplösning.

Artikel 30: Intet i denna förklaring må tolkas såsom innebärande rättighet för någon stat, grupp eller person att ägna sig åt verksamhet eller utföra handling, som syftar till att omintetgöra någon av här i uttalade fri- och rättigheter.

Barnkonventionen

Artikel 2

1. Konventionsstaterna skall respektera och tillförsäkra varje barn inom deras jurisdiktion de rättigheter som anges i denna konvention utan åtskillnad av något slag, oavsett barnets eller dess förälders eller vårdnadshavares ras, hudfärg, kön, språk, religion, politiska eller annan åskådning, nationella, etniska eller sociala ursprung, egendom, handikapp, börd eller ställning i övrigt.

Artikel 6

- 1. Konventionsstaterna erkänner att varje barn har en inneboende rätt till livet.*
- 2. Konventionsstaterna skall till det yttersta av sin förmåga säkerställa barnets överlevnad och utveckling.*

Artikel 12

1. Konventionsstaterna skall tillförsäkra det barn som är i stånd att bilda egna åsikter rätten att fritt uttrycka dessa i alla frågor som rör barnet, varvid barnets åsikter skall tillmätas betydelse i förhållande till barnets ålder och mognad.

Kvinnokonventionen

FN:s konvention om avskaffande av all diskriminering av kvinnor.

Artikel 1: I denna konvention avser uttrycket "diskriminering av kvinnor" varje åtskillnad, undantag eller inskränkning på grund av kön som har till följd eller syfte att begränsa eller omintetgöra erkännandet av mänskliga rättigheter och grundläggande friheter på det politiska, ekonomiska, sociala, kulturella eller medborgerliga området eller något annat område för kvinnor, oberoende av civilstånd och med jämställdheten mellan män och kvinnor som grund, eller åtnjutandet eller utövandet av dessa rättigheter och friheter.

Socialtjänstlagen – stöd till brottsoffer

Om man utsätts för hedersrelaterat våld och förtryck är man ett brottsoffer. Socialnämndens ansvar för brottsoffer framgår i 5 kap. 11 § och 2 kap. 8 § socialtjänstlagen (SFS 2001:453).

5 kap. 11 § första stycket: Till socialnämndens uppgifter hör att verka för att den som utsatts för brott och dennes närstående får stöd och hjälp.

5 kap. 11 § andra stycket: Socialnämnden ska särskilt beakta att kvinnor som är eller har varit utsatta för våld eller andra övergrepp av närstående kan vara i behov av stöd och hjälp för att förändra din situation.

5 kap. 11 § tredje stycket: Socialnämnden ska särskilt beakta att barn som bevittnat våld eller andra övergrepp av eller mot närstående vuxna är offer för brott och kan vara i behov av stöd och hjälp.

2 kap. 8 § punkt 2: En person som önskar flytta till en annan kommun, får ansöka om insatser i den nya boendekommunen om han eller hon – på grund av våld eller andra övergrepp behöver flytta till en annan kommun men inte kan göra det utan att de insatser som han eller hon behöver lämnas.

Föräldrabalken

6 kap. Om vårdnad, boende och umgänge

1 § Barn har rätt till omvårdnad, trygghet och en god fostran. Barn skall behandlas med aktning för sin person och egenart och får inte utsättas för kroppslig bestraffning eller annan kränkande behandling (SFS 1983:47).

2 § Ett barn står under vårdnad av båda föräldrarna eller en av dem, om inte rätten har anförtrott vårdnaden åt en eller två särskilt förordnade vårdnadshavare. Vårdnaden om ett barn består till dess att barnet fyller 18 år.

Den som har vårdnaden om ett barn har ett ansvar för barnets personliga förhållanden och ska se till att barnets behov enligt 1 § blir tillgodosedda. Barnets vårdnadshavare svarar även för att barnet får den tillsyn som behövs med hänsyn till barnets ålder, utveckling och övriga omständigheter samt ska bevaka att barnet får tillfredsställande försörjning och utbildning. I syfte att hindra att barnet orsakar skada för någon annan ska vårdnadshavaren vidare svara för att barnet står under uppsikt eller att andra lämpliga åtgärder vidtas.

11 § Vårdnadshavaren har rätt och skyldighet att bestämma i frågor som rör barnets personliga angelägenheter. Vårdnadshavaren skall därvid i takt med barnets stigande ålder och utveckling ta allt större hänsyn till barnets synpunkter och önskemål (SFS 1983:47).

Skollagen

I ärenden där hedersrelaterat våld och förtryck förekommer kan skollagen ge stöd för skolans och socialförvaltningens bedömning.

Barns och elevers utveckling mot målen

3 kap. 3 §: Alla barn och elever ska ges den ledning och stimulans som de behöver i sitt lärande och sin personliga utveckling för att de utifrån sina egna förutsättningar ska kunna utvecklas så långt som möjligt enligt utbildningens mål. Elever som till följd av funktionsnedsättning har svårt att uppfylla de olika kunskapskrav som finns ska ges stöd som syftar till att så långt som möjligt motverka funktionsnedsättningens konsekvenser.

Elever som lätt når de kunskapskrav som minst ska uppnås ska ges ledning och stimulans för att kunna nå längre i sin kunskapsutveckling(SFS 2014:458).

Skolplikt

7 kap. 2 §: Barn som är bosatta i Sverige har skolplikt enligt föreskrifterna i detta kapitel.

Rätten till utbildning

7 kap 3 §: Enligt 2 kap. 18 § första stycket regeringsformen har alla barn som omfattas av den allmänna skolplikten rätt till kostnadsfri grundläggande utbildning i allmän skola.

*19 §: En elev i en skolform som avses i 17 § får på begäran av elevens vårdnadshavare befrias från skyldighet att delta i obligatoriska inslag i undervisningen om det finns **synnerliga** skäl. Ett sådant beslut får endast avse enstaka tillfällen under ett läsår.*

Rektorn beslutar om befrielse. Rektor får inte uppdra åt någon annan att fatta sådana beslut.

Ansvar för att skolplikten fullgörs

20 §: Den som har vårdnaden om ett skolpliktigt barn ska se till att barnet fullgör sin skolplikt.

Diskrimineringslagen (SFS 2008:567)

3 kap. 14, 15, 16 §: Skolan ska bedriva ett målinriktat arbete för att aktivt främja lika rättigheter och möjligheter samt vidta åtgärder för att förebygga och förhindra att någon utsätts för trakasserier/sexuella trakasserier. En årlig plan skall upprättas med en översikt över de åtgärder som behövs för att dels främja lika rättigheter och möjligheter. Detta gäller alla barn och elever som deltar i eller söker till verksamheten, oavsett kön, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, funktionshinder eller sexuell läggning.

Om våld i hederns namn

Hot, tvång, våld och mord i hederns namn förekommer i samhällen eller grupper med starkt patriarkala familjesystem och ett gruppcentrerat skamtänkande. Bakom hedersbrotten ligger alltid ett kollektivt tryck om att bestraffning måste ske för hederns återupprättande. De allvarligaste hedersbrotten är alltid planerade och genom det kollektiva trycket blir kraven på bestraffning oftast kompromisslösa och långsinta (Östergötland, Om våld i hederns namn, 2010).

Det är i största utsträckning flickor och unga kvinnor som utsätts för hedersrelaterat förtryck och våld, men även pojkar drabbas.

Familjepyramiden

Den familjetyp som de utsatta flickorna och pojkarna samt deras anhöriga lever i kan liknas vid en pyramid. Den innefattar inte bara den närmaste familjen utan även övriga släktingar. Familjepyramiden är således en del av en större enhet – släktpyramiden.

Familjepyramiden har flera nivåer där oftast en man (ofta pappan) befinner sig i toppen och har den avgörande makten inom familjen/slakten. Pappan/annan man är också familjens representant i kontakterna utåt mot samhället men även gentemot den övriga slakten. Flickorna/kvinnorna återfinns i botten av detta hierarkiska system, det vill säga längst ned i pyramiden.

I denna typ av utvidgade familj har barn och föräldrar ansvar och skyldigheter inte bara mot varandra utan också i förhållande till en större krets släktingar. En individs behov är alltid underordnat det som anses vara familjens eller släktens bästa. Individens önskan ställs emot den potentiella skada som denna önskan kan orsaka familjens och släktens heder. I den utvidgade familjen är man i första hand en familjemedlem och i andra hand en enskild individ.

Mannens och kvinnans roll

Mannen har i starkt patriarkala familjer en betydligt mer framträdande och överordnad roll än kvinnan. Detta återspeglas också i barnens uppfostran där pojkarna ges större friheter och rättigheter än flickorna. Detta innebär att flickorna måste förhålla sig underordnade till sina bröder och samtidigt anpassa sig till krav från pappan och slakten (nivåerna ovanför i familje- och släkthierarkin).

Kvinnan bär ett stort ansvar i hemmet både vad det gäller att sköta hushållet och att uppfostra barnen – och då främst flickorna. När barnen gör bra saker utifrån familjens värderingssystem så är det inte ovanligt att pappan tar åt sig äran. Om barnet däremot gör något som ifrågasätts av familjen/slakten är det mamman som anses ha misslyckats med sin uppgift.

Heder och skam och familjens rykte

I starkt patriarkala samhällen där kyskhet och oskuld utgör grundstenar blir heder och skam centrala värden. Alla familjemedlemmar bidrar genom sitt beteende till familjens heder, men ansvaret är olika fördelat. Mannens heder är främst kopplad till hans förmåga att försörja och kontrollera familjen, medan kvinnans heder är knuten till hennes sexualitet. Kvinnan ska vara oskuld när hon gifter sig och därför måste ogifta kvinnor och män så långt som möjligt hållas åtskilda.

Kontrollen av kvinnans sexualitet betraktas som nödvändig för att upprätthålla familjens anseende och rykte, vilket är ett måste för att familjen ska kunna hitta lämpliga äktenskapskandidater till döttrarna. Problematiken kring arrangerade äktenskap och tvångsäktenskap är komplex och har sin grund i att flickor och pojkar inte naturligt tillåts att umgås med varandra. Att flickor och pojkar i största möjliga grad hålls åtskilda leder till att de är utlämnade till sina familjer för att hitta någon av det motsatta könet att skapa ett liv tillsammans med. Bi- och homosexualitet inte är accepterat i familjer som bär på starka hedersnormer.

Från familjens synvinkel är det självklart att val av äktenskapspartner är en kollektiv angelägenhet som har stor betydelse för familjens påstådda och faktiska heder, men även för familjens ekonomi.

Eftersom skammen drabbar hela familjen om någon familjemedlem bryter mot gruppens normer så värnar familjen aktivt om varandras beteende. Både männen och kvinnorna i familjen kan därför aktivt delta i utövandet av våld och förtryck mot en ung kvinna.

Pojkarnas roll i kontrollen av system

Det krävs en stark kollektiv kontroll för att förhindra att någon familjemedlem drar skam och vanära över sin familj. En dotters beteende anses spegla vilken mamma hon har haft. Här får många gånger pojkar en central roll i att kontrollera sina systrars och kusiners beteende. Det är också viktigt att se pojkars utsatthet när de tvingas ta en sådan kontrollerande roll, en roll som också påverkar deras eget livsutrymme.

Pojkarna kan också hamna i ett dilemma där de ska uppfylla kraven från familjen samtidigt som de förstår systemens eller kusinens önskan om att få ett visst livsutrymme. Det kan leda till att pojkarna tar ett eget bestraffningsansvar utan att informera pappan om vad systemen gjort.

Systemen kan tvingas acceptera, och ibland försvara, våldet från brodern eftersom konsekvenserna kan bli mycket värre om informationen hade nått övriga familjen. Hon kan därför känna sig skyddad av brodern trots att hon utsätts för misshandel eller hot. Våldet blir därmed normaliserat. I det här läget är det viktigt att ge såväl systemen som brodern möjlighet att reflektera över situationen och få stöd i att inte tvingas till något som känns fel och strider mot de mänskliga rättigheterna och svenskt lagstiftning.

Flickorna får hela skulden

I det hedersrelaterade våldet skuldbeläggs flickan totalt. Normbrottet anses som ett oåterkalleligt felsteg och måste medföra ett straff för henne – fysiskt eller socialt – medan förövaren av sin närmaste omgivning ges rätt, uppmuntras eller till och med tvingas att straffa flickan/kvinnan.

Att vara förälder i ett nytt land

Skillnaden mellan kulturer ställs på sin spets när starkt patriarkalt uppbyggda familjer flyttar till Sverige och ska förhålla sig till kraven på barns och kvinnors (individens) rättigheter. Den problematik familjerna ställs inför är mycket komplex. Olika familjer hanterar krocken med det svenska synen på individens rättigheter på olika sätt.

- Behovet av att bevara den egna gruppens identitet kan förstärkas i mötet med det som är nytt och främmande.
- Barnet har ofta lättare än de vuxna att hitta sin plats i det nya samhället. Genom sin skolgång blir barnen integrerade i samhället och får större medvetenhet om sina rättigheter som individer.
- Föräldrarna kan uppleva att de förlorar kontrollen över sina barn. Barnen blir därmed ett hot mot föräldrarnas bestämmanderätt. När den sociala ordningen är under press och när tidigare normer inte längre tas för givna kan föräldrarna se det som nödvändigt med restriktioner som tidigare inte behövts i hemlandet. Särskilt de unga ogifta flickornas livsstil blir utsatt för en stark social kontroll.

- Maktförhållandena i familjen kan förändras om föräldrarna blir beroende av barnen i sina kontakter med samhällets myndigheter. Det medför att pappan förlorar sin tidigare position och roll som familjens företrädare utåt.
- Även i de fall då föräldrarna accepterar och ser möjligheterna i barnets utveckling kan denna process försvåras av skvaller och rykten, främst om flickornas beteende, som leder till påtryckningar från den utvidgade familjen (i Sverige och utomlands) att bevara traditionella normer och värderingar. Kraven från den större familjen beror på att en ung flickas eller pojkes handling här i Sverige kan förstöra ryktet för släktingar som bor både i Sverige och utomlands. Hedersproblematiken är på så sätt gränsöverskridande.

Förebyggande arbete inom SO och BU

Att förebygga hedersrelaterat våld är ett långsiktigt arbete som handlar om att förebygga all form av diskriminering och förtryck. Det är ett gemensamt ansvar för alla medarbetare att stå upp för de mänskliga rättigheterna i sitt arbete och i möten med kommuninvånare.

Förskolan, skolan och vuxenutbildning

Förskolan, grundskolan, grundsärskolan, gymnasiet, gymnasiesärskolan och vuxenutbildningen har ett uppdrag enligt diskrimineringslagen att aktivt arbeta med attityder utifrån demokratiska och mänskliga rättigheter. Arbetet utgår från verksamheternas likabehandlingsplaner. Se mer under rubriken "Skolans ansvar".

Ungdomsmottagningen

Kuratoren vid ungdomsmottagningen ska ha kunskap om hedersrelaterat våld och arbeta förebyggande.

Ensamkommande barn och ungdomar

I Vetlandas mottagande av ensamkommande barn och ungdomar bedrivs det förebyggande arbetet genom arbetet att integrera barnen och ungdomarna i det svenska samhället. Personal inom sektionen för ensamkommande barn och ungdomar ska ha kunskap om hedersrelaterat våld och förtryck. Söderhamns kommun har tagit fram ett informations- och utbildningsmaterialet som kallas Framtidssnack (Östergötland, Våga stå kvar, 2014).

Skolans ansvar

I skollagen står det att skolan ska genomsyras av de grundläggande demokratiska värderingarna. Skolan har därför ett ansvar att både förebygga och motverka förtryck av mänskliga rättigheter, men även agera och reagera vid upptäckt av hedersrelaterat våld och förtryck. Rektor har det övergripande ansvaret för detta. Skolverket har gett ut ett stödmaterial som handlar om hur skolan kan arbeta med hedersrelaterat våld och förtryck (Skolverket, Hedersrelaterat våld och förtryck - skolans ansvar och möjligheter, 2010). I det dagliga arbetet har lärarna ansvar att uppmärksamma de enskilda elevernas

personliga situation och agera vid misstanke att en elev utsätts för hedersrelaterat våld och förtryck.

Det förbyggande arbetet tar sin utgångspunkt i diskrimineringslagen och skolornas likabehandlingsplaner. Barn som är bosatta i Sverige har skolplikt. Det är vårdnadshavarnas skyldighet att se till att barnet deltar i ALL undervisning (skollagen 7 kap. 20 §). I mötet med vårdnadshavare är skolans viktigaste uppgift att informera om barns rättigheter och vårdnadshavarnas ansvar och skyldigheter. En vårdnadshavare har ansvar att sätta gränser för sitt barn men inte begränsa barnets liv.

Anmälningsskyldighet till socialtjänsten

All personal inom skolan har en skyldighet att anmäla till socialförvaltningen om man får kännedom om eller misstänker att ett barn far illa.

Om en vårdnadshavare nekar sitt barn att delta i all undervisning kan det vara tecken på hedersrelaterat förtryck. Skolan ska då utreda orsaken och resonera med vårdnadshavarna så att eleven kan delta i undervisningen. Om vårdnadshavarna fortfarande förnekar barnet undervisning bör en anmälan göras enligt 14 kap. 1 § socialtjänstlagen. I samråd med socialtjänsten beslutas om anmälan ska delges vårdnadshavare eller inte. I Föräldrabalken (SFS 1949:381) finns även lagstöd, i kap.6 §§ 1 och 11, om vårdnad, boende och umgänge, fastslås att vårdnadshavarna i takt med att barnen blir äldre ska ge dem mer frihet.

Att se och upptäcka elever i skolan

En förutsättning för att skolan ska kunna hjälpa flickor och pojkar som utsätts för hedersrelaterat förtryck är att skolan ser och förstår vad som händer. Formerna för begränsning och förtryck ser olika ut beroende på ålder och kön. Flickors begränsning ökar successivt med stigande ålder.

Är du orolig för en elev ska du som vuxen:

- Våga möta eleven
- Våga fråga eleven
- Kartlägga elevens situation

Viktiga observationspunkter

Nedan följer viktiga observationspunkter som **ALL** personal i skolan bör känna till:

Flicka

- Får hon delta i all undervisning, till exempel idrott och hälsa, sex och samlevnad?
- Får hon vara med på skolresor, studiebesök/-resa, lägerskolor?
- Finns det ett krav på att hon ska ta ett stort ansvar för hemarbete och småsyskon?
- Måste hon ljuga om pojkvän/flickvän, vilka hon umgås med, fritidsvanor och dylikt?
- Hur ser hennes studiemotivation och koncentration ut över tid?
- Är hon tidvis (oförklarligt) ledsen, orolig eller uppgiven?
- Uppvisar hon psykosomatiska symptom (t.ex. huvudvärk eller magont)?

- Har hon sömnsvårigheter?
- Begränsas hon i sitt privatliv (kontroll av mobiltelefon, dagbok, kläder, väskor osv.)?
- Är hon utsatt för någon form av bevakning, t.ex. från en bror på skolan?
- Verkar hon oförklarligt rädd för någon/något?
- Talar hon om problem hemma eller sin ofrihet i termer av "vår kultur kräver"?
- Talar hon om att förlova sig eller gifta sig trots att hon är ung och inte klar med skolan? Är partnern någon som hon rimligen inte kan känna särskilt väl?

Pojke

- Får han delta i all undervisning, till exempel idrott och hälsa, sex och samlevnad?
- Måste han ljuga om flickvän/pojkvän?
- Hur ser hans studiemotivation och koncentration ut över tid?
- Finns det ett krav på att han ska ta ett stort ansvar i hemmet?
- Är han tidvis (oförklarligt) ledsen, orolig eller uppgiven?
- Uppvisar han psykosomatiska symptom (t.ex. huvudvärk eller magont)?
- Har han sömnsvårigheter?
- Tvingas han bevaka en syster, en kusin eller annan kvinnlig släkting på skolan?
- Verkar han oförklarligt rädd för någon/något?
- Talar han om problem hemma eller sin ofrihet i termer av "vår kultur kräver"?
- Talar han om att förlova sig eller gifta sig trots att han är ung och inte klar med skolan? Är partnern någon som han rimligen inte kan känna särskilt väl?

Om man ser något av ovanstående tecken **ska** skolans personal agera genom att ta kontakt med ansvarig rektor som i sin tur följer nedanstående arbetsgång.

Arbetsgång i skolan vid tecken på hedersrelaterat våld (hot, tvång, våld och mord i hederns namn)

1. **När omyndig flicka eller pojke utsätts för brott (olaga tvång, hot eller våld) ska en anmälan göras till socialtjänsten.**

Följande punkter ska beaktas innan anmälan görs:

- Den som får vetskap om brottet anmäler till ansvarig rektor som sammankallar ansvarig skolsköterska och ansvarig kurator.
- Träff med flickan/pojken för att lyssna på hennes/hans berättelse (se bilaga kartläggningsfrågor).
- Kontakta socialtjänsten för en preliminär bedömning av socialtjänsten (se kontaktgrupp).
- Anmäl till socialtjänsten och ev. polisen. (Socialtjänsten gör sin riskbedömning i förhållande till om vårdnadshavare ska informeras. Skolan kontaktar **aldrig** vårdnadshavare i dessa fall.)

2. **När omyndig flicka/pojke är i riskzon men inte utsatt för brott.**

Följande punkter ska beaktas:

- Den som misstänker att en elev eventuellt utsätts för förtryck, hot eller våld anmäler detta till ansvarig rektor.
- Ansvarig rektor sammankallar ansvarig skolsköterska och kurator för att besluta om kartläggning ska inledas.
- Träff med flickan/pojken för kartläggning (se bifogade kartläggningsfrågor).
- Efter samtalen ska socialtjänsten kontaktas för en konsultation (se konsultationsgrupp).
- Vid behov träffas socialtjänsten, eleven, skolsköterskan/skolkuratoren för vidare information till socialtjänsten i ärendet, innan anmälan skrivs. Tänk på att mötet bör vara på annan plats än socialtjänsten/skolan för att undvika ryktesspridning.
- Eventuell anmälan görs till socialtjänsten/fortsatt kontakt med elevhälsan. I anmälan till socialtjänsten ska alla kontakter mellan skolan/socialtjänsten/polis/ och den unge **specificeras med datum**.
- Bevaka den unges närvaro. Vid sjukfrånvaro – kontakta hemmet och be att få prata även med den unge. Vid ansökan om ledighet, var noga med att anledningen till ledighet är ifyllt och kartlägg vid misstanke om till exempel utlandsresa.

”First aid-kit” på Njudungsgymnasiet

Mobiltelefon med laddat kontantkort finns att tillgå (tillfälligt) för elever i behov av stöd under kortare tid. Det innehåller även en kontaktlista på viktiga telefonnummer som eleven ska ha tillgång till. First aid-kit finns att hämta på gymnasiet. Kontakta skolkurator eller skolsköterska på gymnasiet för utlämning.

Socialförvaltningens ansvar

Generella utgångspunkter

All handläggning i ärenden ska utgå från lagstiftning, föreskrifter och allmänna råd.

- [Handläggning och dokumentation av ärenden som rör barn och unga](#) (SOSFS 2014:6)
- [Våld i nära relationer \(SOSFS 2014:4\)](#)
- [Våld – En handbok om socialnämndens ansvar för våldsutsatta kvinnor och barn som bevittnat våld](#)
- [Dokumentation vid handläggning av ärenden och genomförande av insatser enligt SoL, LVU, LVM och LSS](#) (SOSFS 2014:5).

Ansvarsfördelning inom socialförvaltningen

I ärenden där det förekommer hedersrelaterat våld har socialförvaltningen organiserat sig enligt följande:

- Handläggare på vuxensektionens myndighetsenhet ansvarar för att utreda, bevilja insatser samt följa upp våldsutsatta samt våldsutövande kvinnor och män över 18 år.
- Handläggare på familjesektionen ansvarar för att utreda, bevilja insatser samt följa upp våldsutsatta barn och ungdomar upp till 18 år som bevittnat/själva är utsatta för våld.

Personer mellan 18 och 20 år ska handläggas av den sektion som har bäst kompetens utifrån den enskildes situation och problematik. Vid oklarhet beslutar enhetschefer vilken enhet som ska ha huvudansvar för handläggningen.

Samtliga handläggare vid ovanstående enheter ska samverka och samarbeta i ärenden med våld mot vuxen som har barn.

Aktualisering, förhandsbedömning och riskbedömning

Familjesektionens mottagningsgrupp tar emot alla anmälningar, ansökningar och anonyma konsultationer om barn som far illa i Vetlanda. En förhandsbedömning ska göras skyndsamt och får maximalt ta 14 dagar. En förhandsbedömning ska mynna ut i ett beslut om att inleda utredning alternativt inte inleda utredning enligt 11 kap. 1 § socialtjänstlagen. Att undersöka den utsattes behov av skydd ingår alltid i en förhandsbedömning.

En viktig del i förhandsbedömningen är att undersöka behovet av skydd (se nedan riskbedömning). Bedömningsinstrument ska användas för skyddsbedömning.

Enligt socialstyrelsens allmänna råd (SOSFS 2014:4) bör socialnämnden inleda utredning om en vuxen eller den som är under 18 år och har utsatts för hedersrelaterat våld. Socialnämnden bör även bedöma risken för ytterligare våld. I anmälningar som rör hedersrelaterat våld är det ofta klokt att börja med en förhandsbedömning.

Att tänka på vid förhandsbedömning

- Ge alltid den utsatte telefonnummer till ansvarig handläggare, polis och socialjour om situationen skulle bli akut.
- Informera tydligt om socialtjänstens sekretess och tystnadsplikt.
- Välj plats för mötet med den utsatte med omsorg. Det kan vara i skolan eller på annan neutral plats för att undvika att sprida att socialförvaltningen har fått kännedom om den utsattes situation. Om vårdnadshavarna eller andra i den utsattes omgivning får kännedom om mötet kan det leda till negativa konsekvenser.
- Välj tid för mötet som passar den utsatte. Flickor har ofta krav på sig att vara hemma viss tid.
- Kan anmälaren följa med som stöd?
- Har socialförvaltningen tidigare kunskap om den utsatte eller familjen?
- Bestäm alltid ny tid med den utsatte så hon/han känner sig trygg och förstår att du arbetar aktivt med ärendet.

Probleminventering och skyddsbehov

En viktig del i förhandsbedömningen är att undersöka behovet av skydd. Socialförvaltningen i Vetlanda använder bedömningsinstrumentet [Patriark](#) – bedömning av risk vid våld i hederns namn. Se även sidorna 24-28 i handboken Om våld i hederns namn (Östergötland, Om våld i hederns namn, 2010) för frågor som är viktiga att kartlägga.

Bedömningsinstrumentet ska ses som ett stöd i utredningen för att få en bild av omfattningen av våldet samt göra en riskbedömning för fortsatt våld. Det förekommer att socialtjänst och polis kommer fram till olika bedömningar vad gäller hot- och risksituation. Polisens bedömning ska alltid vägas in i socialtjänstens bedömning. Om polis lägger ned sin utredning med anledning av bristande bevisning måste socialtjänsten fortsätta sitt arbete och göra självständiga bedömningar utifrån sitt ansvarsområde.

Om utredning inte inleds måste tydlig återkoppling både skriftligt och muntligt till skolan ske. Viktigt att säkerställa att skolan uppfattat att socialtjänsten inte arbetar aktivt med den utsatte.

Skyddsplan

En skyddsplan ska upprättas av socialtjänstens tillsammans med den utsatte och skolan. Kopia av skyddsplanen lämnas till alla parter.

Utredning och riskbedömning

Förhandbedömningen ligger till grund för beslut att inleda utredning. När beslut att inleda utredning fattas ska vårdnadshavarna informeras. Beakta möjligheten enligt 12 kap. 3 § offentlighets- och sekretesslagens (SFS 2009:400) att sekretessmarkera viss information gentemot vårdnadshavarna om det "kan antas att den underårige lider betydande men om uppgiften röjs för vårdnadshavaren".

Bedömning ska göras om utredning även ska inledas på eventuella syskon.

Utredning enligt SoL 11 kap. 1 § ska ha en klar inriktning på barnets situation. Fokus ska vara på barnets eller den unges behov av skydd eller stöd och hur detta ska tillgodoses. I Socialstyrelsens allmänna råd SOSFS 2014:4 6 kap. 1 § framgår att socialnämnden bör utreda:

- Den utsattes behov av stöd och hjälp akut, inklusive vård och boende i skyddat boende
- Våldets karaktär och omfattning
- Våldets påverkan på barnet och dess relation till föräldrarna
- Den utsattes egen uppfattning av våldet
- Tidigare våld mot den enskilde
- Tidigare anmälningar inom familjen hos socialtjänsten.
- Våld mellan föräldrarna
- Om stark patriarkal familjestruktur finns
- Andra bortgifta syskon i familjen/släkten
- Personer i den utsattes släkt och omgivning som tidigare är dömda för våldsbrott
- Värdera förälderns uppfattning om våldets konsekvenser för barn
- Den utsattes behov av stöd på kort respektive lång sikt
- Utreda om någon åtgärd behöver vidtas i fråga om vårdnad, umgänge, förmyndarskap eller målsägandebiträde enligt 5 kap. 2 § första stycket socialtjänstförordningen (2001:937)

- Finns annan person som är insatt i den utsattes situation och kan vara ett stöd under processen

Under hela utredningsprocessen måste riskbedömning göras löpande. Rutiner för risk- och säkerhetsbedömningar och polisanmälan ska användas för att säkerställa handläggningen.

Insatser

Socialförvaltningens ska erbjuda stöd och skydd, både akut och på lång sikt, till alla som utsatts för hedersrelaterat våld och förtryck. Insatserna ska utformas utifrån utredningen, inklusive riskbedömning. Enligt 7 kap. 1 § SOSFS 2014:4 bör stöd och hjälp erbjudas i form av bland annat:

- akut skydd
- information och råd
- stödsamtal
- hjälp att ordna stadigvarande boende
- stöd i föräldraskap
- förmedla kontakt med frivilligorganisationer och andra aktörer
- hjälp vid kontakt med hälso- och sjukvården och andra myndigheter, t.ex. polisen och Skatteverket.

Ansvarsfördelning vid insats

- Utgå från övergripande ansvarsfördelning.
- Samverkan mellan vuxensektion och familjesektion ska ske vid placering där vuxna och barn berörs. Ansvarsfördelning och vem som gör vad i enskilda ärenden ska tydligt dokumenteras.

Viktiga kontaktpersoner och telefonnummer i skolan

Skolsköterskor

Eva Ljungman	Mogärdeskolan, tfn 975 05, 072-205 97 81
Marie Oinonen	Landsbro, Myresjö, tfn 578 54, 072-205 43 68
Monica Linde	Tomaslundsskolan, Korsberga, Ramkvilla, tfn 975 21, 072-551 04 93
Charlotte Adolfsson	Withalaskolan, Holsby, Kvillsfors, tfn 974 33, 072-205 86 59
Anita Gustafson	Withalaskolan, Norrgårdsskolan, Brunnsårdsskolan, tfn: 975 36, 072-205 95 28
Ann Palmberg	Bäckseda, Björkö, Ekenässjön, tfn 965 03, 306 29, 072-206 96 24
Ylva Oertel	Njudungsgymnasiet, tfn 975 76, 076-146 61 70
Åsa Jonsson	Njudungsgymnasiet, tfn 975 58, 076-140 48 87
Julia Ljungkvist	Navet, Nye skola, tfn 967 37, 072-141 28 01

Skolkuratorer

Anna Johansson	Norrgårdsskolan, Bäckseda, Brunnsård, Holsby, Kvillsfors, Nye, tfn 070-267 66 72
Beatriz Borg	Withalaskolan, Ekenässjön, Björkö, tfn 070-287 78 93
Jennie Dahlén	Mogärde, Tomaslundsskolan, tfn 975 07, 0730-49 07 80
Annelie Ekstrand	Landsbro, Myresjö, Ramkvilla, Korsberga, tfn 070-316 13 09
Jenny Lindahl	Njudungsgymnasiet, tfn 975 52, 076-764 49 96
Ingmarie Andersson	Njudungsgymnasiet, tfn 975 57, 076-140 80 58
Florence Bengtsson	Njudungsgymnasiet, tfn 973 48, 076-146 61 72
	Njudungsgymnasiet, tfn 974 23

Kontaktlista utanför skolan

Organisation	Namn	Telefon
Polisen	Maria Lyck, barnutredare i Jönköping	010-566 77 92
	Maria Hansson, familjevård i Eksjö	010-566 76 54
Socialtjänsten	Annika Klasson, socialsekreterare VINR ² , VUX ³	0383-966 86
	Lisa Lindgren, socialsekreterare VUX Jessica Hag, socialsekreterare VUX	0383-966 84 0383-972 81
	Elisabet Björklund, enhetschef myndighet VUX	0383-972 96
	Ann-Britt Hughes, socialsekreterare mottagning FAM ⁴	0383-972 94
	Anna Wiktorin, socialsekreterare mottagning FAM	0383-966 81
	Linda Petersson, socialsekreterare VINR FAM	0383-972 62
	Stina Andersson, enhetschef placeringsenheten FAM	0383-972 59
	Hanna Axeland, enhetschef utredningsenheten FAM	
	Annemo Lyrén, enhetschef placeringsenheten, FAM	0383-971 37
Kvinnojouren		0383-137 38
Ungdomsmottagningen	Carolina Nors, kurator	076-791 11 00
Terrafem		020-52 10 10
Kvinnofridslinjen		020-50 50 50
Jönköpings länsstyrelse	Madeleine Söderberg	010-223 64 77, 070-211 07 76
Östergötlands länsstyrelse	Juno Blom (juno.blom@lansstyrlsen.se)	Vx 010-223 50 00
Nationella kompetensteamet för råd och konsultation kring HRV		010-223 57 60

² Socialsekreterare VINR = socialsekreterare med särskild kompetens i ärende som handlar om våld i nära relationer och hedersvåld.

³ VUX = vuxensektionen inom socialförvaltningen

⁴ FAM = familjesektionen inom socialförvaltningen

Referenser

Föräldrabalk (SFS 1949:381). (u.d.).

Kunskapsbanken. *Våld i nära relationer*. (u.d.). Hämtat från Nationellt centrum för kvinnofrid.

Lag (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga. (u.d.).

Skollag (SFS 2010:800). (u.d.).

Skolverket. (2010). *Hedersrelaterat våld och förtryck - skolans ansvar och möjligheter*.

Skolverket. (2010). *Läroplan för förskolan*.

Socialstyrelsen. (u.d.). Hämtat från Våld i nära relationer:
<http://www.socialstyrelsen.se/valds-ochbrottsrelateradefragor/valdinararelationer>

Socialstyrelsen. (2015). *Våld - Handbok om socialnämndens ansvar för våldsutsatta kvinnor och barn som bevittnat våld*. Stockholm.

Socialstyrelsen. (2014). *Att stärka och förbättra arbetet för barn som far illa och för vuxna som utsätts för våld av närstående*.

Socialstyrelsen. (2014). *Våld i nära relationer SOSFS 2014:4*.

Socialtjänstlagen (SFS 2001:453). (u.d.).

Östergötland, L. (2010). *Om våld i hederns namn*. Länsstyrelsen Östergötland.

Östergötland, L. (2011). *Våga göra skillnad*. Länsstyrelsen Östergötland.

Östergötland, L. (2014). *Våga stå kvar*. Länsstyrelsen Östergötland.

Läs mer

Länsstyrelsen i Östergötlands län (2011) "Våga göra skillnad – en vägledning för skydd, stöd och rehabilitering av unga som utsatts för hedersrelaterat våld och förtryck och/eller riskerar att bli gifta mot sin vilja eller som har blivit gifta mot sin vilja."

Länsstyrelsen i Östergötlands län (2013) "Ung och fri – eller? Ett studiematerial för unga om rätten att själv välja sitt liv".

Arkan Assad (2011) "Stjärnlösa nätter"

Länkar

www.dinarattigheter.se

www.mucl.se/att-bli-gift-mot-sin-vilja

www.kvinnofridslinjen.se

www.manskligarattigheter.se

www.migrationsverket.se

www.tjejjouren.se

www.umo.se

www.hedersfortryck.se

www.lansstyrelsen.se/jonkoping/

www.lansstyrelsen.se/ostergotland/

www.skolverket.se/skolutveckling/vardegrund/hedersrelaterad-problematik

www.brottsrummet.se/sv/startside (Brottsförebygganderådets, BRÅ skolportal)

Bilaga 1: Kartlägningsfrågor till elever i riskzon

Att fundera på för skolpersonal inför kartläggningen:

- Vad är skälet till att ungdomen är/blir begränsad/kontrollerad?
- Finns det en riskfaktor i att flickan/pojken kan vara "befläckad" för familjen? Om så är fallet, kan det finnas riska för hedersrelaterat våld/förtryck?
- Undvik generella jämförelser ("inte bara gilla läget" eller "tänka att så är det för alla").

I samband med att kartläggning inleds kan nedstående frågor användas. Välj de frågor som är lämpliga för aktuell situation.

Tips på frågor till skolpersonal att ställa till flickan/pojken och/eller föräldrar vid kartläggning:

- Vad är det du vill göra som du inte får göra?
- Vad är det du måste göra som du inte vill göra?
- Vad tänker föräldrarna om flickans/pojkens fortsatta skolgång?
- Vad tänker föräldrarna om flickans/pojkens framtida äktenskap/äktenskapspartner?
- Hur mycket tid har flickan/pojken till förfogande för läsläsning?
- Vad tänker och ställer föräldrarna för krav på flickan/pojkens framtida yrkesval?
- Vad händer om hon/han bryter mot familjens krav?
- Anser föräldrarna att familjens rykte skulle skadas om han/hon går sin egen väg?
- Vad är det som gör att du som förälder inte vill att ditt barn deltar i all undervisning?
- Hur mycket svenska pratar flickan/pojken utanför skolan?
- Är det någon undervisning som du inte får delta i?
- Hur begränsas hennes/hans livsrum?
- Vilka regler och krav gäller för henne?
- Vilka bestraffningar sker vid regelbrott?
- Är hon/han utsatt för bevakning och i så fall av vem?
- Har föräldrarna bestämt hennes/hans framtid vad gäller utbildning, boende och äktenskap?
- Upplever han påtryckningar att själv utdela bestraffningar mot en syster eller kusin?
- Tvingas han bevaka sin syster eller släkting?

Kartläggningen ska komma fram till om detta är ett skolrelaterat/socialt problem. Den ska med andra ord tydliggöra vad som är skolans ansvar och om och när socialtjänsten ska kopplas in.

Bilaga 2: Risk och skyddsplan

Se dokument *Checklista skyddade personuppgifter, rutin SO på intranätet Vinna.*

Bilaga 2: Processbeskrivning av samverkan mellan BU och SO vid hedersrelaterat våld och förtryck

